

СУБ'ЄКТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Чорноус Ю. М.

Потреби боротьби зі злочинністю зумовлюють активізацію двостороннього й багатостороннього міжнародного співробітництва компетентних органів держав. Однак практична реалізація поставлених завдань зіштовхується з наявністю великого кола проблемних питань, що стосуються правового, криміналістичного, матеріально-технічного, кадрового забезпечення. Ефективність і результативність заходів міжнародного співробітництва значною мірою залежить від конкретних суб'єктів, які виконують поставлені завдання. Очевидно, що такі суб'єкти повинні бути визначені державою, відповідати певним ознакам, зокрема володіти владними повноваженнями, функціями, що визначені державою й конкретизовані в національному законодавстві. Проте конкретні суб'єкти, як у вітчизняній, так і зарубіжній практиці, законодавчих і наукових джерелах, визначаються по-різному, і мова може йти про державні, правоохоронні, судові органи, органи досудового розслідування, установи кримінальної юстиції та ін. Необхідність визначення кола уповноважених суб'єктів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, зокрема досудового розслідування, і зумовили мету цієї наукової статті.

За змістом міжнародних угод, зокрема укладених між державами СНД, нерідко сторонами, які співпрацюють, називаються “правоохоронні органи”, “компетентні правоохоронні органи”. При цьому під “правоохоронними” слід розуміти державні органи, які відповідно до національного законодавства Сторін забезпечують безпеку держави, суспільства, громадян і ведуть боротьбу зі злочинністю [1]. “Компетентні правоохоронні органи” - це державні правоохоронні органи, які згідно з національним законодавством, міжнародними договорами приймають рішення про порядок перебування й взаємодії співробітників правоохоронних органів на територіях Сторін [1].

Відповідно до законодавства України, правоохоронні органи є органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку в Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [2].

Зрозуміло, що тлумачення поняття “правоохоронні органи” в контексті законодавства України, інших держав, міжнародних договорів відрізняється. Однак вивчення КПК України, міжнародних договорів України та іноземних джерел свідчить, що незалежно від того, як згідно із законодавством певної держави називаються органи, відповідальні за реалізацію заходів міжнародного співробітництва (правоохоронні, органи юстиції), при реалізації відповідних завдань кримінального провадження на підставі міжнародних договорів, національного законодавства вони вирішують завдання уповноважених (центральных) і компетентних органів.

Вказані поняття тлумачаться за змістом нового КПК України, розділу IX “Міжнародне співробітництво під

час кримінального провадження”. Так, “уповноважений (центральный) орган - це орган, який уповноважений від імені держави розглянути запит компетентного органу іншої держави або міжнародної судової установи й вжити заходів з метою його виконання, або направити до іншої держави запит компетентного органу про надання міжнародної правової допомоги” (п. 6 ст. 541). “Компетентний орган - орган, який здійснює кримінальне провадження, і який звертається із запитом згідно з цим Розділом або який забезпечує виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги” (п. 7 ст. 541) [3, 279-280].

Хочемо додати, що такі тлумачення є актуальними й щодо інших форм міжнародного співробітництва - видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції) (гл. 44 КПК), кримінального провадження в порядку перейняття (гл. 45 КПК), що засвідчує аналіз міжнародних договорів України та КПК України.

Так, з питань міжнародної правової допомоги згідно зі ст. 545 КПК України центральними органами є: 1) Генеральна прокуратура України за умови звернення із запитами про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час досудового розслідування й розгляду відповідних запитів іноземних компетентних органів; 2) Міністерство юстиції України за умови звернення із запитами судів про міжнародну правову допомогу в кримінальному провадженні під час судового провадження та розгляду відповідних запитів судів іноземних держав.

Щодо видачі особи (екстрадиції), відповідно до ст. 574 КПК України, центральними органами України є, відповідно, Генеральна прокуратура України (щодо видачі (екстрадиції) підозрюваних, обвинувачених у кримінальних провадженнях під час досудового розслідування) і Міністерство юстиції України (щодо видачі (екстрадиції) підсудних, засуджених у кримінальних провадженнях під час судового провадження або виконання вироку), якщо інше не передбачено міжнародним договором України.

Вирішення питань щодо перейняття (передачі) кримінального провадження розглядається уповноваженим (центральним) органом щодо міжнародної правової допомоги (Генеральною прокуратурою України або Міністерством юстиції України - Ю.Ч.) або органом, що уповноважений на безпосередній порядок зносин (ч. 1 ст. 595; ч. 1 ст. 599 КПК України).

Отже, поняття центрального органу при вирішенні питань міжнародного співробітництва чітко визначено законодавцем. За умови досудового розслідування йдеться про Генеральну прокуратуру України. Однак КПК України не містить тлумачення уповноваженого органу. Характеризуючи повноваження такого органу, слід виходити з комплексного аналізу відповідних положень міжнародних договорів України, КПК України, роз'яснень з цього приводу.

Так, у частині 3 ст. 545 КПК України “Центральний орган України” вказано: “Якщо цим Кодексом або чинним міжнародним договором передбачено інший порядок зносин, на визначений цими законодавчими актами орган поширюються повноваження, передбачені частиною першою, другою цієї статті” [3, 281] (повнова-

ження центрального органу - Ю.Ч.). Подібне положення передбачено ч. 1 ст. 595 КПК України "Порядок і умови перейняття кримінального провадження від іноземних держав".

Аналіз законодавства й слідчої практики свідчить, що за безпосереднього порядку зносин "компетентні органи" (п. 7 ст. 541 КПК України) у передбаченому міжнародними договорами України порядку можуть набувати повноважень уповноваженого органу.

Проте уповноважений орган наділяється не всіма повноваженнями центрального органу в разі безпосередніх зносин. Так, частина 4 ст. 554 КПК України визначає перелік рішень, які може приймати виключно центральний орган і які не можуть бути віднесені до компетенції уповноваженого органу. Йдеться про прийняття рішень за запитом щодо:

1) присутності представника компетентного органу іноземної держави під час надання міжнародної правової допомоги;

2) надання компетентним органам іноземної держави гарантій щодо умов виконання запиту (доручення), передбачених ч. 2 ст. 544 КПК України, та отримання таких гарантій від інших держав (на засадах взаємності - Ю.Ч.);

3) тимчасової передачі особи, яка відбуває покарання, для участі в слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях.

Питання щодо видачі особи (екстрадиції), якщо інше не передбачено міжнародним договором, теж вирішується центральним органом України (ст. 574 КПК України) - Генеральною прокуратурою України.

Згідно зі статтею 571 КПК України й міжнародних договорів України Генеральна прокуратура України приймає рішення щодо створення спільних слідчих груп.

Решта рішень під час надання й отримання міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні, інших питань міжнародного співробітництва можуть бути прийняті як центральним, так і уповноваженим органом. Важливо, що питання про уповноважений орган при реалізації безпосередніх зносин виникає лише тоді, коли це прямо передбачено міжнародним договором, що регулює відносини з певною державою [4, 9-11].

Тобто, до суб'єктів міжнародного співробітництва під час кримінального провадження належать "уповноважені (центральні)" та "компетентні" органи. Однак які конкретні органи розуміються під даними термінами в Україні та іноземних державах, який процесуальний порядок і організаційні особливості реалізації заходів співробітництва? Відмінності в правових системах держав, структурі органів, що здійснюють боротьбу зі злочинністю, зумовлюють необхідність уточнення вказаних термінів згідно з міжнародними договорами, заявами й застереженнями, висловленими державами при їх підписанні та ратифікації національним законодавством держав.

Звернемо увагу на особливості тлумачення цього питання за змістом міжнародних договорів, укладених між державами - членами Ради Європи.

Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року з Протоколами до неї [5, 12-111], Європейська конвенція про взаємну правову допомогу в кримінальних справах 1959 року з Протоколами до неї [6, 112-232], Європейська конвенція про передачу провадження в кримінальних справах 1972 року [7, 297-327] ведуть мову про виконання відповідних завдань міністерствами юстиції запитувачої Сторони. Такої практики дотримуються

більшість держав - учасниць Конвенцій.

Однак уточнення цього положення передбачаються як за змістом Конвенцій і Протоколів до них, так і вносяться державами у формі заяв і застережень під час підписання міжнародних договорів, регламентуються національним законодавством.

Так, згідно з пунктом 1 ст. 12 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року зі змінами, внесеними ст. 5 Другого додаткового протоколу 1978 року до неї, запит про видачу особи складається в письмовій формі й надсилається Міністерством юстиції запитувачої Сторони Міністерству юстиції запитуваної Сторони; однак використання дипломатичних каналів не виключається. Інші шляхи передачі запитів можуть бути встановлені за прямою згодою між двома або кількома Сторонами [5, 12-111].

Визнаючи чинність Конвенцій та Протоколів до неї, шляхом внесення заяв і застережень, кожна держава-учасниця могла адаптувати запропонований орган "Міністерство юстиції" до своєї правової системи й уповноважити його на вирішення поставлених завдань.

Наприклад, при підписанні Конвенції та Протоколів до неї Російська Федерація заявила, що органом, який має повноваження розглядати справи про екстрадицію, є Генеральна прокуратура Російської Федерації [8, 108].

Грузія заявила, що за законодавством Грузії компетентним органом, який розглядає справи про екстрадицію, є Генеральна прокуратура Грузії. Однак не виключається використання дипломатичних каналів [8, 109].

Україна визначила, що Міністерство юстиції України (якщо із запитом звертаються суди) та Генеральна прокуратура України (якщо із запитом звертаються органи досудового слідства) є тими державними органами, посилення на які міститься в п. 1 ст. 12 Конвенції зі змінами, внесеними Другим додатковим протоколом [8, 110].

Згідно зі статтею 13 Європейської конвенції про передачу провадження в кримінальних справах 1972 року клопотання, передбачені Конвенцією, надсилаються або Міністерством юстиції запитувачої Держави до Міністерства юстиції запитуваної Держави, або, за окремою взаємною домовленістю, безпосередньо органами запитувачої Держави до органів запитуваної Держави; відповіді надсилаються в такий же спосіб. У термінових випадках клопотання й повідомлення можуть надсилатися через Інтерпол [7, 297-327].

Держави-учасниці Конвенції висловили свої заяви й застереження з цього приводу. Так, Республіка Болгарія заявила, що запити про передачу провадження в кримінальних справах повинні надсилатися та отримуватися через: Генеральну прокуратуру Республіки Болгарія - під час досудового провадження в кримінальних справах; Міністерство юстиції Республіки Болгарія - під час судового розгляду кримінальних справ [9, 317].

Латвійська Республіка визначила, що запити повинні надсилатися через: Міністерство внутрішніх справ - під час досудового слідства до пред'явлення обвинувачення; Генеральну прокуратуру - під час досудового слідства до передачі справи до суду; Міністерство юстиції - упродовж слухання справи в суді [9, 319].

Україною визначено, що Міністерство юстиції України (у разі запитів судів) і Генеральна прокуратура України (у разі запитів органів досудового слідства) є органами, посилення на які зроблено в п. 1 ст. 13 Конвенції [9, 327].

Відповідно до статті 15 Європейської конвенції про

взаємну правову допомогу в кримінальних справах 1959 року, судові доручення й прохання надсилаються Міністерством юстиції запитуючої Сторони Міністерству юстиції запитуваної Сторони й повертаються по тих самих каналах. У термінових випадках судові доручення можуть надсилатися безпосередньо судовими органами запитуючої Сторони судовим органам запитуваної Сторони [6, 112-232].

Державами-учасницями аналогічно були уточнені поняття “органи юстиції” та “судові органи”.

Так, Російська Федерація висловила застереження, що при наданні допомоги уповноважені органи Договірних Сторін обмінюються інформацією з: Верховним судом Російської Федерації, МВС Російської Федерації, Федеральною Службою Безпеки Російської Федерації, Федеральною Службою Податкової Поліції Російської Федерації, Генеральною прокуратурою Російської Федерації - з відповідних питань, віднесених до їх компетенції. У невідкладних випадках запити можуть надсилатися безпосередньо судовими органами запитуючої держави до судових органів Російської Федерації, як визначено ст. 24 Конвенції. Копії судових доручень слід одночасно надсилати центральним компетентним органам [10, 174].

Урядом Італії під час ратифікації була висловлена заява, що відповідно до ст. 24 Конвенції додатково “судовими органами” слід вважати Конституційний суд, Парламентську слідчу комісію [10, 155].

Республіка Польща зробила заяву, що для цілей Конвенції органи прокуратури також будуть вважатися “судовими органами” [10, 169].

Україною визначено, що органами, на які покладаються повноваження згідно з п. 1 ст. 15 Конвенції, є Міністерство юстиції України (щодо запитів судів) і Генеральна прокуратура України (щодо запитів органів досудового слідства). Крім того, для цілей Конвенції “судовими органами” України є: суди загальної юрисдикції, прокурори всіх рівнів, органи попереднього слідства [10, 185] (досудового розслідування - Ю.Ч.).

Аналіз заяв і застережень інших держав-учасниць вказаних Конвенцій (більше 40), їх законодавства свідчить про додаткове закріплення на державному рівні компетентних органів, які можуть виступати як центральні (уповноважені), і координують діяльність з надання (отримання) правової допомоги, інших форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. Отже, при реалізації відповідних завдань необхідно додатково уточнювати інформацію з цього питання.

У зв'язку з підписанням і ратифікацією Другого додаткового протоколу 2001 року до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу кримінальних справах 1959 року, до вказаної Конвенції були внесені зміни й доповнення. Так, згадувана ст. 15 “Канали зв'язку” була викладена в новій редакції й ч. 4 ст. 4 Протоколу 2001 року закріпила можливість безпосереднього порядку зносин між компетентними органами запитуючої Сторони та компетентними органами запитуваної Сторони [11].

Законом України “Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах” 2011 року визначено, що центральними органами при вирішенні поставлених завдань є Міністерство юстиції України (на стадії судового слідства) і Генеральна прокуратура України (на стадії досудового слідства). Однак у конкретних випадках, визначених Конвенцією й Протоколом до неї,

безпосереднє надсилання прохань про надання правової допомоги здійснюється через компетентні органи - головні управління юстиції (у справах на стадії судового слідства) та прокуратури обласного рівня (у справах на стадії досудового слідства) (п. 2 ст. 4). Крім того, для цілей ст. 18 Другого додаткового протоколу (“Контрольована поставка”) в Україні компетентними органами є підрозділи МВС України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України (п. 8 ст. 4) [12].

Вважаємо позитивною тенденцію, що поряд з центральними органами, які безпосередньо координують реалізацію міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва, при вирішенні окреслених питань дозволяється безпосередній зв'язок або безпосередній порядок зносин між компетентними органами, які координують виконання цих заходів, виступають як уповноважені. Вказаний безпосередній порядок зносин сприяє оперативності співпраці, ефективному вирішенню поставлених завдань.

З цього приводу слід акцентувати увагу на Мінській конвенції 1993 року [13, 463-497], що укладена між державами СНД. У подальшому держави-учасниці внесли до Конвенції зміни й доповнення, виклали їх у відповідному Протоколі 1997 року, що був ратифікований Україною із застереженнями [14, 490-497; 15, 496].

Важливість вказаного Протоколу до Мінської конвенції пов'язана з тим, що правоохоронні органи держав-учасниць Конвенції за умови міжнародної правової допомоги отримали можливість зноситися один з одним не лише через свої центральні органи, а й через територіальні та інші органи. Договірні Сторони визначають перелік своїх центральних, територіальних та інших органів, уповноважених на здійснення безпосередніх зносин, про що повідомляють депозитарія (ст. 5 Протоколу). Однак відносини з питань видачі й кримінального переслідування здійснюються Генеральними прокурорами (Прокурорами) Договірних Сторін. Відносини з питань виконання процесуальних та інших дій, що потребують санкції Прокурора (суду), повинні здійснюватися органами прокуратури в порядку, встановленому Генеральними прокурорами (Прокурорами) Договірних Сторін (ст. 80 Протоколу) [14, 491-496].

Положення Протоколу 1997 року до Мінської конвенції 1993 року застосовуються у відношенні України з Республікою Білорусь, Республікою Казахстан, Республікою Молдова, Республікою Таджикистан, Республікою Вірменія та Російською Федерацією. Республіка Молдова висловила застереження до Протоколу щодо ст. 5 Конвенції такого змісту: “При виконанні цієї Конвенції компетентні органи юстиції Договірних Сторін зносяться одне з одним через свої центральні органи”.

Постає питання: які компетентні органи під час досудового розслідування (окрім Генеральної прокуратури України, що є центральним), згідно з міжнародними договорами - Мінською конвенцією 1993 року з Протоколом 1997 року, наділяються повноваженнями здійснювати безпосередній порядок зносин при вирішенні питань міжнародної правової допомоги, виступають у статусі уповноважених?

Потреба тлумачення цього питання виникла в органів досудового розслідування МВС України. Відповідно до запиту Міністерством юстиції України були надані відповідні роз'яснення. Отже, у відносинах України з державами-учасницями Протоколу 1997 року до Мінської конвенції 1993 року (крім Республіки Молдова) органами,

уповноваженими реалізовувати безпосередній порядок зносин, є Міністерство юстиції України, МВС України, Державна податкова служба України⁹, Служба безпеки України та Генеральна прокуратура України, а також визначені ними відповідні територіальні органи, перелік яких у встановленому порядку передано депозитарію [16].

Відповідно до інформації депозитарія (Виконавчого Комітету СНД) до одного з уповноважених територіальних органів належить МВС України, у структурі якого цю функцію виконує Головне слідче управління, що й реалізує безпосередній порядок зносин за умови міжнародної правової допомоги.

Особливості безпосереднього порядку зносин компетентних органів держав регламентуються за змістом міжнародних договорів України з питань боротьби зі злочинами міжнародного характеру, що сприяє вирішенню поставлених міжнародним договором завдань (ст. 24 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом 1990 року [17, 389-408]; ст. 35 Конвенції про кіберзлочинність 2001 року [18] та інші).

Вивчення емпіричних джерел свідчить, що безпосередня взаємодія між компетентними органами держав сприяє оперативності співробітництва, спрощує вирішення низки організаційних питань. Вважаємо, що до одного з напрямів підвищення ефективності застосовуваних заходів міжнародного співробітництва слід віднести удосконалення механізмів безпосередньої взаємодії компетентних органів держав.

Література

1. Договір о порядку перебування и взаимодействия сотрудников правоохранительных органов на территории государств - участников Содружества Независимых Государств (Минск, 4 июня 1999 г.) [Электронный ресурс]: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_83

2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів [Електронний ресурс]: Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 11. - Ст. 50. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3781-12>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України": чинне законодавство з 19 лист. 2012 р.: офіц. текст. - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. - 382 с. - (Кодекси України).

4. Методичні рекомендації щодо виконання вимог міжнародних договорів та КПК України про міжнародну правову допомогу при проведенні процесуальних дій / [О.В. Бедра, В.В. Григоровський, О.Ю. Кіцул та ін.]; Генеральна прокуратура України; Національна академія прокуратури України. - К., 2012. - 60 с.

5. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 груд. 1957 р. з двома Додатковими протоколами 1975 та 1978 рр. // Збірник міжнародних договорів у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 12-111.

6. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї: ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у

кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 112-232.

7. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах, Страсбург, 15 трав. 1972 р.: прийнята 15 груд. 1999 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 297-327.

8. Заяви та застереження держав-учасниць до Другого Додаткового протоколу 1978 року до Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 року // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 107-111.

9. Заяви та застереження держав-учасниць до Конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 315-327.

10. Заяви та застереження держав-учасниць до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 126-192.

11. Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 р. [Електронний ресурс]: підпис. 8 лист. 2001 р.; ратифіковано із заявами та застереженнями Законом № 3449-VI від 1 черв. 2011 р. // Офіційний вісник України. - 2012. - № 85. - Ст. 3500.

12. Про ратифікацію Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах: Закон України від 1 черв. 2011 р. № 3449-VI // Відомості Верховної Ради України. - 2011. - № 50. - Ст. 545.

13. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: прийнята 22 січ. 1993 р.: ратифікована Законом України від 10 лист. 1994 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 463-497.

14. Протокол до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січ. 1993 р.: підпис. 29 берез. 1997 р.; ратифікован. Законом України від 3 берез. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 490-499.

15. Про ратифікацію Протоколу до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січ. 1993 р.: Закон України від 3 берез. 1998 р. // Збірник міжнародних договорів у кримінальних справах. Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 496.

16. Про надання роз'яснення щодо застосування деяких міжнародних договорів України в частині, що стосуються здійснення міжнародної правової допомоги у кримінальних справах: лист Міністерства юстиції України від 29 верес. 2011 р. № 14415-0-33-11-12.2. у відповідь на лист Міністерства внутрішніх справ України від 29 серп. 2011 р. № 12653/Мч.

17. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: прийнята 8 лист. 1990 р.; ратифікована Законом України від 17 груд. 1997 р. // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах.

Багатосторонні договори. - К., 2006. - С. 389-408.

18. Конвенція про кіберзлочинність: прийнята 23 лист. 2001 р. Додатковий протокол від 28 січ. 2003 р. до Конвенції; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України № 2824-IV від 7 верес. 2005 р. // Офіційний вісник України. - 2007. - № 65. - Ст. 2535.

Чорноус Ю.М.
професор кафедри криміналістики та судової
медицини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
Надійшла до редакції: 12. 12. 2012

УДК 343. 83

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ПРОНИКНЕННЯ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ ДО УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Якименко Л. Г.

В умовах реформування й становлення пенітенціарної системи України особливого значення набувають питання дотримання в установах виконання покарань законності й правопорядку, забезпечення належного рівня проведення соціально-виховної та психологічної роботи, що у взаємодії спрямовані на кінцеву мету покарання - виправлення й ресоціалізацію засуджених. Реалізація вимог, що поставлені на теперішньому етапі діяльності Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України, потребують свідомого й відповідального ставлення персоналу до роботи на всіх напрямках, комплексного підходу до організації процесу відбування покарання, використання передового вітчизняного й міжнародного пенітенціарного досвіду.

Важливе місце в забезпеченні встановленого законодавством порядку виконання й відбування покарання посідає життя заходів щодо недопущення в установах виконання покарань всіх можливих проявів злочинності. Вагому роль у цьому напрямі відіграє робота пенітенціарного персоналу й працівників правоохоронних органів щодо перекриття каналів надходження в місця позбавлення волі заборонених предметів і речей, їх виявлення й вилучення безпосередньо в засуджених, адже беззаперечним є той факт, що від рівня обігу заборонених предметів в установах виконання покарань безпосередньо залежить стан криміногенної та оперативної обстановки в них.

На сучасному етапі розвитку кримінологічної та кримінально-виконавчої науки проблеми впливу на злочинність у місцях позбавлення волі є предметом і об'єктом постійного вивчення. Зокрема, цими питаннями досить активно займалися й займаються І.Г. Богатирьов, В.В. Голина, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, О.А. Дука, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.Г. Колб, І.М. Копотун, С.Ю. Лукашевич, М.С. Пузирьов, А.Х. Степанюк та ін. Серед зарубіжних учених слід виділити Ю.М. Антоняна, М.П. Барбанова, М.Ф. Костюка, О.В. Старкова та ін. Разом з тим зазначимо, що спеціальні дослідження щодо визначення суспільної небезпеки проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань у сучасній юридичній науці не дістали широкого розповсюдження. Певною мірою заповнити вказану прогалину й покликана ця наукова публікація.

Метою статті є обґрунтування суспільної небезпеки проникнення заборонених предметів до установ виконання покарань.

До найбільш поширених видів заборонених предметів, що надходять до установ виконання незаконним шляхом, належать: гроші, спиртні напої, наркотичні засоби. Надходження до засуджених перерахованих предметів спричиняє негативні наслідки, пов'язані з ускладненням оперативної обстановки в кримінально-виконавчих установах, виникненням надзвичайних

подій кримінально-правового характеру. Це зумовлює проведення постійної роботи персоналу з виявлення й вилучення в засуджених заборонених предметів [1].

Окремої уваги заслуговують заборонені предмети й речовини, які можуть виготовляти самі засуджені в умовах місць позбавлення волі, а саме:

- колючо-ріжучі предмети (ножі, "заточки", шила та ін.), що використовують засуджені в побуті, але які можуть стати знаряддями нападу;

- зброя - холодна й вогнепальна. У багатьох виправних колоніях виробничі потужності дають змогу виготовляти зброю. Це стає цілком можливим у разі відсутності належного контролю за виробничим обладнанням і засудженими, які схильні до такої діяльності або володіють професійними навичками й вміннями виготовлення зброї. Інколи замовниками таких виробів (найчастіше - це сувеніри й мисливські ножі, шаблі та ін.) стають не тільки зловмисники з числа засуджених, а й працівники колонії. Трапляються випадки, коли до таких "майстрів" керівництво установи виявляє особливе ставлення, що виражається у створенні особливих, привілейованих умов тримання та праці. На практиці траплялися випадки, коли в засуджених вилучали зброю кустарного виробництва: ножі, кастети, нунчаки, біти, булави, шаблі, сюрікени, арбалети, пістолети, самопали, що були використані або могли бути використані зі злочинною метою;

- спортивний інвентар (гантели, штанги, еспандери та ін.), що також у будь-який момент може перетворитися на знаряддя нападу;

- знаряддя для вчинення втеч (мотузки з гаками - "кошки", лебідки, комбіновані трапи та інші пристосування). Інколи, готуючись до вчинення втечі, засуджені показують дива винахідництва, виготовляючи такі предмети. Хоча з цією метою вони можуть використовувати й найпростіші засоби, такі як: дошки, мотузки, драбини тощо;

- алкогольні напої. Часто засуджені намагаються з наявних продуктів харчування (цукор, цукерки, дріжджі, фрукти та ін.) виготовляти алкогольні напої: брага, самогон та ін.;

- нагрівальні пристрої - саморобні кип'ятильники, приладдя для приготування їжі, а також всілякі пристрої для обігріву приміщень у зимовий період.

Наявність у засуджених грошей прискорює реалізацію злочинних задумів. Гроші виступають як засіб підкупу співробітників та інших осіб з метою схилання їх до вчинення незаконних дій, що виражаються в доставлянні засудженим спиртних напоїв і наркотичних засобів, надання їм різного роду пільг, встановленні зв'язків зі злочинцями поза місцями позбавлення волі.

Наявність у засуджених грошей сприяє поширенню